

паній з урахуванням адаптованої до ЄС складової має бути більш жорсткою за стандартну методику ЄС, тому що рівень ризику діяльності страхових компаній на страховому ринку України є вищим.

Пріоритетним методом державного регулювання страхової діяльності в сучасних умовах відповідно до вимог ЄС є пруденційний нагляд. Міжнародні вимоги до нього стосуються оцінки ризиків діяльності страховика, достатності капіталу та забезпечення платоспроможності. Головними завданнями органів державного регулювання та пруденційного нагляду при запровадженні європейських вимог до оцінки достатності капіталу є розробка стандартів управління ризиками та єдиних вимог до звітності та системи розкриття інформації, а також адаптація підходів ЄС з урахуванням особливостей діяльності вітчизняних страховиків.

У подальшому будуть розглянуті концептуальні основи реформування системи пруденційного регулювання за вимогами законодавства ЄС.

4.3. Економіко-правові проблеми застосування в пруденційному надгляді на ринку страхування України вимог Solvency II

Основним міжнародним документом, що регламентує пруденційний нагляд, є Директива Європейського Парламенту та Ради № 2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 року, щодо заснування та здійснення діяльності зі страхування та перестраховування (Solvency II).

Прийнята ЄС 2009 року нова Директива 2009/138/ЄС «Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховування (Solvency II)» прийшла на зміну Solvency I через обмежену кількість інструментів для контролю та підтримання платоспроможності (загального рівня, правильності формування та розміщення страхових резервів). Директива спрямована на впровадження більш ефективного наглядового контролю й усунення розбіжностей щодо регулювання страхової діяльності.

Основні відмінності Solvency II від Solvency I: побудова методології на правилах визначення маржі платоспроможності на підставі внутрішнього моделювання (не розраховується співвідношенням рівня премії до їх виплат), необхідність проведення стрес-тестування для усіх країн ЄС не залежно від рівня їх капіталу, а також потреба у внутрішньому моделюванні¹.

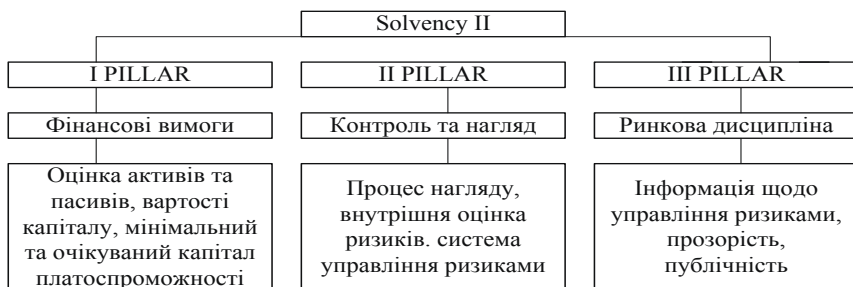

Рис. 4.3. Структура Solvency II згідно з Директивою 2009/138/ЄС²:

I Pillar – це фінансові вимоги: оцінка активів і пасивів; розрахунок вартості капіталу; технічні резерви; мінімальний капітал платоспроможності (MCR); очікуваний капітал платоспроможності (SCR); стандартна і внутрішня модель; кореляція і диверсифікація;

II Pillar – це контроль і нагляд: процес нагляду (SRP); внутрішня оцінка ризиків (ORSA); система управління ризиками; власні капітали; capital Add - On; нагляд над групами;

III Pillar – це ринкова дисципліна: прозорість; публічність інформації; інформація щодо системи управління ризиками (зовнішня і внутрішня); інформація для акціонерів; ризики, пов'язані з репутацією; фактор конкуренції.

Головними вимогами Директиви є управління організацією, ризиками, поточна самооцінка ризиків та фінансової безпеки, внутрішній

¹ Solvency II. URL: http://www.pwc.com/gx/en/insurance/pdf/Solvency_finalproof4.pdf.

² Мних М. В. Страхування в Україні в умовах асоційованого членства в Європейському Союзі. *Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації*: збірник матеріалів II Міжнар.наук.-практ.конф. (10, 11 квітня 2014 р., м.Київ). Лазурит Поліграф. Київ. 2014. С. 217–219.

контроль та аудит, аутсорсинг згідно ст. 11–12. Значна увага приділена стрес-тестуванню, вимогам до капіталу для страхових компаній non – life, 3,2 mln euro, life, 2,2 mln euro, для перестрахових – 3,2 mln euro. При оцінці платоспроможності розраховується два показники: необхідного платоспроможного капіталу та розміру ліквідних активів, які не є резервами¹.

Положення Solvency II були розроблені Європейським комітетом нагляду над страховими ринками і професійними пенсійними схемами, і складається з трьох структурних компонентів²:

1) вимоги до фінансових ресурсів компанії – це вимоги до капіталу, що формує запас платоспроможності, до мінімального капіталу та ін.;

2) вимоги до корпоративних процесів і систем контролю – це вимоги до внутрішньої системи контролю, внутрішньої системи управління ризиками та ін.;

3) вимоги до звітності – це встановлення форми звітності, обов'язкові звіти тощо.

Solvency II містить вимоги стосовно оцінки достатності капіталу страховиків та перестраховиків з урахуванням ризиків щодо здійснення нагляду та розкриття інформації про діяльність учасників ринку. Вимоги до капіталу страховиків передбачають два визначених пункти: щодо платоспроможності та розміру мінімального капіталу. Це привело до значного збільшення вимог до платоспроможності капіталу SCR. З іншого боку, збалансований портфель активів і пасивів може викликати ефект диверсифікації, який призведе до зниження SCR.

Стандартна формула розрахунку платоспроможного капіталу розроблена таким чином, щоб її можна застосувати для всіх страховиків і перестраховиків, а регулятор міг би використовувати стан-

¹ Solvency II: Main Results of CEA's Impact Assessment. URL: <http://www.insuranceeurope.eu/uploads/Modules/Publications/Solvency%20II%20Impact%20Assessment%20FINAL.pdf>.

² Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02009L0138-20140523&from=EN>.

дартну формулу як точку відліку для внутрішніх моделей під час ліцензування. Крім того, регулятори можуть вимагати від страхових компаній при застосуванні затвердженої внутрішньої моделі також використовувати стандартну формулу (не обов'язково лише під час початкової фази протягом 2-х років після запровадження режиму Solvency II).

Перехід на Solvency II є переходом до економічної, побудованої на ризику, моделі регулювання. Цей процес має на меті вдосконалити техніки ризик-менеджменту страховиків, він також повинен створити умови, які б більш точно відображали ризики, що створюються страховальниками.

Новий підхід Solvency II, заснований на економічних засадах, визначається застосуванням ринкових вартостей для оцінки активів і пасивів, відображених у балансах страховиків. Враховуючи конкретну ситуацію, кожен перестраховик або страховик повинен визначити, чи буде він використовувати стандартну формулу Solvency II, як альтернативу часткову внутрішню модель, або повністю внутрішню модель для таких розрахунків. Можна очікувати, що деякі страхові компанії будуть спиратися на стандартну формулу після впровадження стандартів Solvency II. Стандартна формула має багато сильних сторін, проте вона може бути удосконалена.

Необхідний рівень капіталу може розглядатися як друга лінія захисту платоспроможності страхової компанії та її страховальників. Перша лінія захисту – безперервне управління ризиком. Якщо проблеми в окремій компанії мають розвиток, вони не можуть бути попереджені за рахунок ризик-менеджменту, тоді потрібен капітал для покриття фінансових втрат, які виникли. З цього випливає, що для органу нагляду для задоволення більш низькою сумою вимог до капіталу при особливому підході до компанії, потрібні гарантії, що певне джерело ризику під контролем, його вплив значно знижено, а тому вимоги до капіталу можуть бути нижчими. Тому, при схваленні використання компанією вдосконаленого або своєрідного підходу, орган нагляду повинен підтвердити, що компанія використовує належні процеси ризик-менеджменту разом з належною структурою звітності.

Маржа ризику чи ризикова маржа (Solvency II) – це сума, яку необхідно мати страховику для передачі договорів іншому страховику та яка входить до розміру страхових резервів. Для регулятора є обов'язковим, щоб у разі неплатоспроможності компанії страхувальники і вигодонабувачі були захищені, що найкраще досягається шляхом передачі третій стороні активів і зобов'язань первинного страховика¹.

Ризикова маржа, як частина технічних резервів для захисту страхувальників, розглядається як потенційне джерело для компенсації іншому страховику вартості обслуговування страхових зобов'язань у разі передачі йому страхового портфеля. Ризик, відображений у ризиковій маржі, стосується всіх грошових потоків, які будуть генеруватися договорами страхування протягом проміжку часу (часового горизонту) дії цих договорів.

Роль необхідного капіталу – гарантувати споживачам страхових послуг, що у разі несприятливих умов страхові зобов'язання будуть виконані, тобто, незважаючи на проблеми, залишиться достатньо активів для покриття технічних резервів.

Вимоги до страховиків за Solvency II:

- необхідність збільшення капіталів;
- організаційні зміни;
- введення нових механізмів управління ризиками;
- введення нових механізмів управління фінансами;
- збільшення відповідальності керівництва компанії.

Необхідний капітал для покриття ризиків страхового портфеля визначено як перевищення нинішньої величини технічних резервів над поточною внаслідок можливого негативного впливу. Розрахунок розміру всього необхідного капіталу здійснюється через врахування грошових ефектів від впливів основних факторів ризику на активи та зобов'язання.

При проведенні оцінки платоспроможності страхової компанії необхідно розрахувати коефіцієнт платоспроможності, який безпосередньо вказує на ступінь платоспроможності страхової компанії.

¹ Внукова Н. Н. Оценка достаточности капитала страховых компаний в Украине. *Украинский страховой клуб*. 2015. С. 52–54.

Коефіцієнт платоспроможності – це рівень покриття непередбачених витрат ліквідними активами. У такому випадку утворюючими є два показники: SCR (Solvency Capital Requirement) – необхідний платоспроможний капітал, що враховує вплив ризиків, за вирахуванням очікуваних страхових виплат. Тобто, SCR – це розмір можливих надвитрат, які не перевищать майбутні витрати із заданою ймовірністю; ASM (Available Solvency Margin) – розмір ліквідних активів (для покриття SCR), які не є резервами. У разі покриття розміру SCR розміром ASM страхова компанія є платоспроможною. У даній моделі SCR визначається як інтегральний показник, який об’єднує вплив усіх видів ризиків, а також взаємозв’язок між ними¹.

За результатами аналізу проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» (нова редакція) № 1797 від 19.01.2015 р.² визначення рівня платоспроможності страховика описано недостатньо детально і потребує роз’яснення. Так, розрахований мінімальний розмір регулятивного капіталу страховика для сегментів ризику, що належать до страхування життя, розраховується в такому порядку:

– для кожного такого сегменту ризиків розраховується величина, яка є результатом множення розміру нетто технічних резервів для цього сегменту ризиків на відповідний коефіцієнт, встановлений для цього сегменту ризиків для нетто резервів;

– отримані для кожного сегменту ризиків величини додаються;

– до отриманої величини додається величина, що розраховується шляхом множення розміру суми під ризиком на відповідний коефіцієнт, встановлений для суми під ризиком.

При розрахунку нормативного розміру регулятивного капіталу враховуються декілька андерайтингових ризиків, ризик зміни ринкової вартості активів та зобов’язань або зміни в ринкових індикаторах, ризик неплатоспроможності третьої сторони за договірними зобов’язаннями або кредитний ризик, операційні ризики.

¹ Внукова Н. М. Адаптація вимог Solvency II до умов функціонування страхового ринку. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 76–82.

² Про внесення змін до Закону України «Про страхування» : Проект Закону України від 19.01.2015 р. № 1797. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53637.

У теперішній час в Україні платоспроможний капітал розраховується як перевищення фактичного запасу платоспроможності над нормативним. Так, ст. 30 Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 р. №85/96-ВР, визначено умови забезпечення платоспроможності страховика¹.

Згідно вимог QIS5 Technical Specifications платоспроможний капітал (SCR) є інтегральним показником, який включає покриття наступних видів ризиків ведення страхової діяльності².

1. Необхідний платоспроможний капітал для покриття операційного ризику.

2. Необхідний платоспроможний капітал для покриття ринкового ризику.

3. Необхідний платоспроможний капітал для покриття ризику дефолту перестраховика.

4. Необхідний платоспроможний капітал для покриття ризику страхування іншого, ніж страхування життя та здоров'я.

5. Необхідний платоспроможний капітал для покриття ризику страхування здоров'я.

Останні дві складові відображають пріоритетний ризик, що враховується при розрахунку базового рівня капіталу, необхідного для підтримки та розвитку страхової діяльності. Він пов'язаний зі структурою страхового портфеля і вимірюється на основі коливань збитковості за окремими видами страхування, якими займається страхова компанія. Можливі коливання збитковості за окремими видами страхування враховуються при розрахунку необхідного платоспроможного капіталу для покриття ризику страхування здоров'я і необхідного платоспроможного капіталу іншого, ніж страхування життя та здоров'я, через показник середньоквадратичного відхилення ризику премій і резервів (σ). Значення цього показника є стандартним для всіх страхових компаній окремо за кож-

¹ Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

² QIS5 Technical Specifications, 05.07.2012 / CEIOPS. URL: http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/docs/solvency/qis5/201007/technical_specifications_en.pdf.

ним видом страхування та розрахованим на загальноєвропейському рівні Європейським комітетом страхового та пенсійного нагляду (CEIOPS) (тепер EIOPA)¹.

При розрахунку платоспроможного капіталу використовується методологія Solvency II, згідно з якою на першому етапі оцінюється поточний стан ризику та визначається його категорія, після чого оцінюється сукупний ризик². Саме ці заходи адаптують формули для кожної страхової чи перестрахової компанії залежно від особливостей діяльності, а також відображає дійсний профіль страхового ризику з використанням характерних для фінансової установи параметрів. Незважаючи на це, кожна країна ЄС має адаптовану модель регулювання страхової та перестрахової діяльності, відповідно до своєї специфіки. Підходи до регулювання діяльності з перестраховування в провідних країнах ЄС наведено у табл. 4.6.

На підставі даних табл. 4.6 підкреслимо, що особливістю використання Solvency II є адаптивність до кожної країни. Такі країни, як Франція та Німеччина потребують корегування діяльності у сфері перестраховування, адже наявність відповідних органів та постійний контроль за діяльністю перестрахових компаній захищає власників страхових полісів та бенефіціантів, на що й спрямована основна мета регулювання і нагляду.

Перевагою українського законодавства над європейським вважається приділення особливої уваги характеру та порядку здійснення страхових виплат. Solvency II хоча встановлює умови для деяких аспектів страхових виплат, проте окрім неї питання регулювання виплат встановлено тільки для кредитних угод Директивою 2008/48/ЄС. Страхові виплати здійснюються тільки тоді, коли настає термін їхньої оплати на підставі низки документів згідно зі ст. 1.70 цієї Директиви.

¹ Офіційний сайт Європейської організації страхування та пенсійного забезпечення (EIOPA). URL: <https://eiopa.europa.eu>.

² Solvency II: 2014 standard formula exercise guidance notes. URL: <http://www.lloyds.com/~media/Files/The%20Market/Operating%20at%20Lloyds/Solvency%20II/2014%20Quantitative/Solvency%20II%202013YE%20SF%20Guidance%20FINAL.pdf>.

Таблиця 4.6

Використання *Solvency II* при регулювання страхових та перестрахових компаній в практиці країн ЄС

Ліцензування	Фінансові звіті	Платоспроможність
ст. 17,18	ст. 52, 259	ст. 235
Велика Британія		
Постійний нагляд контролюючих органів, побудова фінансових прогнозів при отриманні ліцензії	Щорічне надання інформації про прибутки, яке засвідчене аудиторськими висновками, а у випадку страхування життя доповнене звітом актуаріїв	Рейтингування страховиків, додаткові перевірки, вивчення платоспроможності відносно потенційних сценаріїв збитків
Італія		
Всі страхові компанії є прямим об'єктом нагляду, до перестраховиків застосовуються ті ж самі процеси, що й до прямих страховиків	Подання листа страхових премій та претензій, щорічний звіт, перелік контрактів	Не підлягає контролю запасу платоспроможності на відмінну від прямих страховиків
Іспанія		
Умови для отримання ліцензії: прогноз на 3 роки мінімальний капітал, вимоги до акціонерів, обмеження сфери діяльності	Щорічний, аудиторський звіт та звіт директора страхової компанії, статистична інформація	Відсутність відмінності при розрахунку платоспроможності та відсутність вимог до його запасу
Франція		
Відсутність ліцензування для перестрахових компаній, постійний нагляд та контроль страхових та перестрахових компаній контролюючим органом	Філії іноземних компаній не підлягають нагляду контролюючих органів, дочірні компанії є окремим видом діяльності перестраховиків	Перестрахові компанії не дотримуються вимог щодо платоспроможності та не повинні покривати технічне забезпечення
Німеччина		
Перестрахові компанії не підлягають ліцензуванню та майже не контролюються відповідними органами	Перестрахові компанії надають такі самі звіти, що й прямі страховики, а також інвестиційний звіт	Відсутність встановленого запасу платоспроможності, важливу роль відіграють Директиви

Проведено експеримент з аналізу обсягу платоспроможного капіталу, згідно методики, передбаченої у проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» (нова редакція) № 1797 від 19.01.2015 р. та Solvency II. Інформаційною базою є дані фінансової звітності 10 страхових компаній зі страхування іншого, ніж страхування життя, які займають перші місця у рейтингу страхових компаній України за обсягом активів станом на 30.06.2016 р. Зазначені компанії займають 34,39% обсягу усіх активів України та 41,65% усіх страхових премій.

Інформаційною базою для визначення рівня платоспроможного капіталу є фінансова звітність страховиків: Форма № 1 «Баланс», «Звіт про доходи та витрати страховика», розділ 3 «Показники діяльності з видів добровільного страхування, інших, ніж страхування життя» та розділ 4 «Показники діяльності з видів обов'язкового страхування».

За результатами аналізу зроблено висновок, що найсуттєвішим ризиком, який потребує значного фінансового забезпечення, є ринковий ризик. На другому місці за обсягом ризику є ведення страхової діяльності, крім страхування життя та здоров'я. Така ситуація свідчить про нестабільність страхового ринку України та потребує значної кількості платоспроможного капіталу, який слугуватиме гарантією функціонування страхової компанії.

Так, пропонується збільшити обсяг платоспроможного капіталу для деяких компаній більше, ніж у 4–10 разів. Потребує пояснення від'ємне значення розміру перевищення фактичного запасу платоспроможності над нормативним, яке виявлено в одній із досліджуваних компаній.

Для страхових компаній, запас платоспроможності яких значною мірою відрізняється від нормативів Solvency II, нарощувати капітал необхідно поступово, насамперед, за допомогою зниження ринкового ризику та ризику страхування іншого, ніж страхування життя та здоров'я. Вітчизняні страхові компанії можуть активно використовувати перестраховання.

Також страхові компанії мають активніше користуватися банківськими послугами для збереження вартості залучених коштів. Для

цього банки мають розробити спеціальні банківські депозитні програми для страхових компаній, які передбачатимуть невисокий рівень доходу та ризику, проте сприятиме збереженню вартості наявних активів. Це не тільки знизить ринковий ризик страховиків в Україні, а й залучить вільні кошти до банківської системи.

4.4. Розроблення економіко-правового механізму та засобів адаптації правового регулювання платоспроможності страховиків в Україні до вимог законодавства ЄС

На міжнародному європейському фінансовому просторі у даний час спостерігаються процеси розширення діяльності страхових компаній, а також глобалізації страхового ринку. За даними Європейської федерації страхування та перестраховування динаміка валових страхових премій та виплат зі страхування іншого, ніж страхування життя європейських страхових компаній постійно зростає, що свідчить про розширення діяльності страхових компаній.

У зв'язку з розширенням страхового ринку система його нагляду також потребує удосконалення та розробки нових методів регулювання. Наразі існують проблеми, що суттєво впливають на платоспроможність та фінансову стійкість страховиків: переоцінка страхових зобов'язань, невідповідне управління капіталом, неточне визначення страхових тарифів, несполучне охоплення страхуванням наявних страхових зобов'язань, невідповідність між корпоративним управлінням та внутрішнім контролем. Під впливом цих факторів з 85 європейських страхових компаній, що перебували під постійним страховим контролем регулятивних органів, 20 ліквідовано шляхом ініціювання процедури банкрутства.

Події світової фінансової кризи дозволили проаналізувати ефективність існуючої європейської системи регулювання страхового ринку та розробити заходи щодо її покращення та удосконалення.